

УДК 316.61-056.45

МАЗУР В. М.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОБДАРОВАНОГО СТУДЕНТА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті описуються особливості соціалізації обдарованої молоді, визначено поняття «обдарованість», розкриті психолого-педагогічні умови успішної соціалізації обдарованих студентів.

Ключові слова: обдарованість, соціалізація обдарованих студентів.

Одним з найважливіших ресурсів суспільства є його інтелектуальний потенціал, представлений соціалізованими соціально-рольовими групами, які знайшли своє місце у житті, повною мірою реалізували власні творчі здібності і професійні можливості. Саме вони є головним рушієм прогресу у всіх сферах діяльності суспільства і держави.

Здатність до збереження і примноження інтелектуального потенціалу є визначальним чинником розвитку суспільства, яке існує в умовах глобалізації та інформатизації XXI століття. Тому одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні має бути постійна підтримка обдарованої молоді та теоретико-методологічна розробка проблеми обдарованості у вітчизняній науці.

Досвід та успіхи найбільш розвинених країн світу у галузі науки, виробництва, розвитку нових технологій, культури та освіти свідчать про необхідність радикальної перебудови системи навчання з метою створення умов для обдарованої молоді вільно проявляти свої особливості, розвиватися відповідно своїм нахилам.

Становлення української державності, інтеграція в європейське та світове співтовариство, розбудова громадянського суспільства, перехід до ринкової економіки передбачають орієнтацію на формування особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє застосовувати здобуті знання, критично мислити, опрацьовувати інформацію, прагне вдосконалювати власне життя і життя своєї держави. При цьому високий рівень інтелектуального і творчого потенціалу кожної людини стає тим чинником, який суттєво впливає на загальний та економічний розвиток країни. Особливо гостро це відчувається на сучасному етапі розвитку України, оскільки сьогодні поки що не вдається ефективно розв'язати актуальні проблеми виховання молоді. Серед причин такої ситуації називається недостатня інтелектуальна готовність суб'єктів до прийняття складних і водночас творчих рішень; актуальною проблемою також залишається де-

фіцит обдарованих, творчих і соціально активних працівників – фахівців високого рівня у різних галузях.

Усе це, безумовно, значною мірою стимулює зацікавленість питаннями обдарованості на рівні науки і практики, що сприяє пошуку шляхів ефективного навчання, виховання і розвитку обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці фахівців, захисту таланту. Разом з тим, здійснення соціально-політичних та соціально-економічних реформ в умовах сучасної суверенної України потребує не лише обґрунтування теоретичних основ підготовки спеціалістів з високорозвиненими професійними здібностями, які здатні творчо мислити та екстраполювати новітні ідеї на сьогоднішній і майбутній, а й зумовлює необхідність пошуку практичних шляхів організації успішної соціалізації обдарованої молоді, у тому числі й студентської, створення відповідних умов для її самоактуалізації, формування соціальної зрілості та компетентності.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури виявлено, що дослідженню проблеми обдарованості приділяється належна увага, зокрема таким її аспектам, як проблема індивідуальних відмінностей (Б. Г. Ананьєв, Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, Б. М. Теплов та ін.); визначення підходів до розуміння психологічних основ та структури обдарованості (у західній науці – Дж. Гілфорд, В. Сієрвальд, К. Перлет, Б. Ф.Скіннер, К. Тейлор, П. Торранс, К. А. Хеллер; у вітчизняній – Н. С. Лейтес, О. М. Матюшкін, В. О. Моляко, Б. Д. Шадріков та ін.); психологічні концепції інтелекту і творчості (Г. Ю. Айзенк, Дж. Гілфорд, Р. Стернберг, К. Хеллер, М. Л. Смульсон, Д. В. Ушаков та інші); розвиток інтелектуального і творчого потенціалу особистості (Д. Б. Богоявленська, В. Н. Дружинін, Н. В. Кічук, О. І. Кульчицька, С. Д. Максименко, О. М. Матюшкін, В. О. Моляко,

М. М. Поташник, С. О. Сисоева та ін.); виділення сфер та видів обдарованості (С. У. Гончаренко, Г. В. Бурменська, Ю. З. Гільбух, М. М.Гнатко, В. М. Слуцький та інші); розвиток обдарованості

на різних вікових етапах (А. В. Брушлінський, В. В. Давидов, Б. Д. Ельконін, О. І. Кульчицька, Н. С. Лейтес, В. Ф. Паламарчук та ін.); виявлення і розвиток обдарованості учнів (Ю. З. Гільбух, В. А. Крутецький, О. І. Кульчицька, Б. М. Теплов та ін.).

Економічні та соціальні перетворення в Українській державі зумовили необхідність реформування всіх ланок системи освіти. Перед сучасною школою постало завдання максимального розкриття і розвитку потенціалу кожної особистості, формування людини як суб'єкта соціального та професійного життя, підготовки її до самовдосконалення, самовизначення та самореалізації. Нова українська школа має забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарованості і талантів.

В Україні прийнято низку законів і програм, спрямованих на створення загальнодержавної мережі навчальних закладів для обдарованої молоді. Цими документами визначено такі стратегічні завдання: формування цілісної загальнодержавної системи виявлення і підтримки обдарованої молоді; розвиток та реалізація її здібностей; стимулювання творчої роботи учнів, студентів, учителів та викладачів вищих навчальних закладів; активізація навчально-пізнавальної діяльності молоді; формування резерву для вступу у вищі заклади освіти, магістратуру та аспірантуру; підготовка наукових, педагогічних та науково-технічних кадрів.

Багатоаспектне питання соціалізації молоді людини ще недостатньо розкрито, тому у сучасній соціально-педагогічній теорії та практиці вищої школи постала проблема соціально-педагогічної та психологічної підтримки обдарованого студента. Завдання щодо розвитку обдарованих особистостей задекларовані у ряді законодавчих актів, у яких наголошується на тому, що успішна соціалізація обдарованої молоді можлива за умов переорієнтації змісту та форм організації навчально-виховної роботи на творчий підхід. Указане положення актуалізує проблему дослідження закономірностей і механізмів соціалізації обдарованих студентів та вивчення особливостей психолого-педагогічної взаємодії у вищій школі. При цьому особливу увагу необхідно звернути на соціалізацію обдарованих студентів-майбутніх соціальних педагогів. Залучення їх до професійної соціально-педагогічної діяльності передбачає реалізацію ними важливого завдання соціальної педагогіки – соціалізації

підростаючої особистості. Водночас організація ефективного соціалізуючого процесу фахівцями можлива лише тоді, коли самі обдаровані студенти-майбутні соціальні педагоги успішно вирішували завдання соціалізації, що були актуальні на етапі їх соціального становлення в умовах вищої школи, розкрили свій творчий потенціал, розвинули здібності та реалізували інтереси.

У поясненні сутності проблеми обдарованості співіснують два підходи: обдарованість як природні задатки та обдарованість як результат розвитку під впливом психолого-педагогічних умов системи навчання і виховання. Вони обумовлюють різноманітність визначень поняття "обдарованість": як своєрідного сполучення здібностей, що забезпечує успішність виконання певного виду діяльності; як загальних здібностей або загальних характеристик здібностей, що спричиняють широту можливостей людини, рівень і своєрідність його діяльності; як розумового потенціалу або інтелект, цілісна індивідуальна характеристика пізнавальних можливостей і здатностей до навчання; як талановитість, наявність внутрішніх зусиль для видатних досягнень у діяльності [2].

В Україні у межах реалізації державної програми «Обдаровані діти» обґрунтовано модель обдарованості, яка базується на понятті «ядро обдарованості», та розглядається у вигляді двох основних компонентів – інструментального і мотиваційного. Спираючись на її положення, окреслено робоче визначення: обдарованість – якість психіки, що системно розвивається протягом життя та визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми. Сфери прояву обдарованості: інтелектуальна, сфера академічних досягнень, творчість, спілкування і лідерство, сфера художньої діяльності, фізична обдарованість. Системними компонентами обдарованості визначено: специфічні біофізіологічні та анатомо-фізіологічні задатки; сенсорно-перцептивні блоки, що характеризуються підвищеною чутливістю; інтелектуальні та духовні здібності, що дозволяють оцінювати нові ситуації, вирішувати актуальні проблеми; емоційно-вольові, морально-етичні структури, що передбачають тривалі домінуючі орієнтації та їх штучну підтримку; високий рівень продукування нових образів.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та врахування означених компонентів обдарованості можна визначити синтетичну структуру обдарованої особистості:

- домінуюча роль пізнавальної мотивації;
- дослідницька творча активність, що проявляється у нових підходах до постановки і розв'язання проблем;
- можливості прогнозування, передбачення та прийняття оригінальних рішень;
- здатність до створення ідеальних еталонів, що забезпечують високі етичні, моральні, духовні, світоглядні оцінки [1].

Обдаровані молоді люди протистоять конформізму, більш схильні до змагання, незалежності, вирізняються високими соціальними ідеалами, цілеспрямованістю, допитливістю, винахідливістю, налаштовані на творчість. Серед чинників, що зумовлюють їх відособленість від ровесників: надмірне прагнення до досконалості, нереалістичність цілей, надчутливість, підвищена потреба в увазі, нетерпимість до недоліків, недосконалість позитивної Я-концепції та соціальної зрілості, емоційна нестабільність.

Термін «соціалізація», незважаючи на його широку вживаність, ще не має однозначного тлумачення, зустрічається як синонім понять «розвиток особистості» та «виховання». У психолого-педагогічній науці щодо трактування поняття «соціалізація» історично визначились два підходи: суб'єкт-об'єктний і суб'єкт-суб'єктний. На їх основі окреслено складові соціалізації: засвоєння соціального досвіду та вплив людини на середовище засобами власної діяльності. Протягом усього процесу соціалізації індивід має справу з розширенням «каталогу» діяльностей: орієнтування у системі зв'язків, що є обов'язковими у кожному виді діяльності; центрування навколо головного, обраного виду діяльності; опанування особистістю у процесі реалізації діяльності нових ролей й осмислення їх значущості. Серед джерел соціалізації можна виокремити: у широкому плані – всю сферу суспільних відносин, у яких індивід удосконалюється як особистість; у вузькому – безпосереднє оточення індивіда. Тому соціалізацію, з одного боку, доцільно розглядати як механізм пробудження у молодій людини потенційних можливостей, а з іншого – спиратися на активність індивіда у процесі його соціалізації. Отже, соціалізацію обдарованих студентів можна визначити як процес, за допомогою якого індивідом засвоюється соціальний досвід оточення, що дозволяє через формування власного «Я» проявлятися унікальності індивіда як особистості, тобто це – процес засвоєння обдарованим індивідом-майбутнім соціальним педагогом зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, необхідних для його успішного функціонування та творчої самореалізації у соціоку-

льтурному середовищі вищого навчального закладу.

Кінцевим результатом соціалізації особистості у конкретний проміжок часу виступає соціалізованість. Соціалізованість обдарованого студента ми розуміємо як таку інтеграційну характеристику особистості молодій людині, що включає сукупність набутих знань, умінь, установок, професійних й особистісних якостей, достатніх для повноцінного виконання провідних соціальних ролей, подальшого розвитку здібностей та обдарованостей особистості, її успішної творчої самореалізації. Інтенсивність прояву окремих показників означених критеріїв обумовила встановлення рівнів соціалізованості обдарованих студентів-майбутніх соціальних педагогів: *недостатній* – особистість пасивного типу, що характеризується діяльністю виконавсько-відтворювального характеру, репродуктивною активністю, відтворенням зразка розумової чи практичної дії; *достатній* – особистість продуктивного типу, що характеризується реконструктивною активністю, яка передбачає не тільки копіювання, але й вибір способів діяльності, використання здобутих знань, їх перенесення в інші ситуації, певну інтерпретацію, енергійність пізнавальної та соціальної діяльності; *високий* – особистість творчого типу, що відзначається ініціативністю, самостійністю у виборі цілей і постановці проблем, завдань пізнавальної та соціальної діяльності, способів її здійснення, цілеспрямованою потребою оволодіння знаннями, новим соціальним досвідом, оригінальністю й оптимальністю [4].

На основі означеного можна зробити висновки про необхідність організації відповідної цілеспрямованої роботи та створити таке насичене інформаційно та соціальне збагачене середовище, яке сприятиме більш стрімкому інтелектуальному та професійному зростанню обдарованих студентів. При цьому особливу увагу слід зосередити на психолого-педагогічній діяльності, як на такому виді професійної діяльності, що спрямована на створення умов найбільшого сприяння та психологічного комфорту у соціумі для духовного розвитку особистості, гуманізації її стосунків, надання особистості соціально-педагогічної, психологічної, моральної, духовної, фізичної, медичної та інших видів допомоги з метою гармонізації життя. Така діяльність у вищих навчальних закладах сприятиме успішній соціалізації обдарованих студентів-майбутніх соціальних педагогів.

Список використаних джерел

1. Антонова О. Є. Організація роботи з педагогічно обдарованими студентами / О. Є. Антонова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. праць. — Вип. 5. — Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. — С. 379—384.
2. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. — СПб. : Издательство " Питер", 1999. — 368 с.
3. Психология одаренности детей и подростков / Под ред. Н. С. Лейтеса. — М.: Academia, 2000. — 336 с.
4. Фурдуй С. Б. Соціально-педагогічні інноваційні підходи щодо соціалізації інтелектуально-обдарованих студентів в умовах вищої педагогічної школи / С. Б. Фурдуй // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія : Педагогіка та психологія. Зб. наук. праць. — Вип. 327. — Чернівці : Рута, 2007. — С. 190—194.

МАЗУР В. М.**СОЦИАЛИЗАЦИЯ ТАЛАНТЛИВЫХ СТУДЕНТОВ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ**

В статье описываются особенности социализации талантливой молодежи, определено понятие «талантливость», раскрыты психолого- педагогические условия успешной социализации талантливых студентов.

Ключевые слова: одаренность, социализация, одаренный студент.

MAZUR V. M.**ON THE ISSUE OF SOCIALIZATION GIFTED STUDENT**

This paper describes the features of socialization gifted youth, defined the concept of "talent" revealed pedagogical conditions of successful socialization of gifted students.

Key words: gift, socialization, gifted student.

Стаття надійшла до редколегії 23. 09. 2013 року.

УДК 159.98

МАТЕЙКО Н. М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ)

АДИКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У СОЦІОПСИХІЧНІЙ ТА ДУХОВНІЙ ПАРАДИГМІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті проаналізовано причини адиктивності особистості з позицій соціопсихологічної та духовної парадигми.

Ключові слова: адикція, пристрасть, духовний розвиток, духовна психологія.

Важливою проблемою сьогодення є зниження духовності як дорослого населення, так і дітей, орієнтація значної частини сучасної молоді на прагматично-утилітарну, американську модель побудови життєвого простору. Девальвація культурних і духовних цінностей у свідомості підростаючого покоління проявляється прагненням до розваг, безнаказаності, що згодом спричинює масштабне поширення девіацій та різноманітних форм адиктивної поведінки.

Так, окрім хімічних залежностей (тютюнопаління, алкоголізм, гамбринізм, наркоманія, залежність від стимуляторів), сьогодні психологи виділяють поведінкові адикції (трудоголізм, еротичні (любовні, сексуальні й уникання), різні види бьюті-адикції, гемблінг, спортивна адикція, адикція вправ, харчова адикція і компульсивний шопінг – оніоманія, болтоголізм, заняття екстремальними видами спорту і туризму, ургентна адикція, синдром Тоада, комп'ютерна й інтернет-залежність (нав'язливий веб-серфінг, кібероніо-

манія, кіберкомунікативна і кіберсексуальна залежність, інтернет-гемблінг), залежність від мобільних інформаційно-комунікаційних пристроїв і реклами, гаджит-адикція) та багато інших.

Тенденція до зростання різноманітних залежностей свідчить про необхідність подальшого розвитку наукового напрямку – адиктології. Особливістю адиктології є її холістичний (цілісний) характер, який об'єднує різноманітні парадигми – соціопсихічну, біомедичну, культуральну, педагогічну, духовну тощо. Таким чином, нашим завданням є здійснення порівняльного аналізу чинників адиктивності особистості з позицій соціопсихічного та духовного підходів [4].

Вагомий внесок у розвиток соціопсихічної концепції адиктивної поведінки здійснили: Б. Г. Братусь, С. В. Березін, А. П. Донських, Н. В. Дмитрієва, В. Ю. Зав'ялов, Ц. П. Короленко, К. С. Лисецький, О. Е. Личко, Н. Ю. Максимова, В. Д. Менделевич, Г. В. Старшенбаум, Н. А. Сирота, Д. В. Четвериков,